Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

LØRDAG 12. AUGUST 1989 — NR. 184 LØRDAGSAVISEN

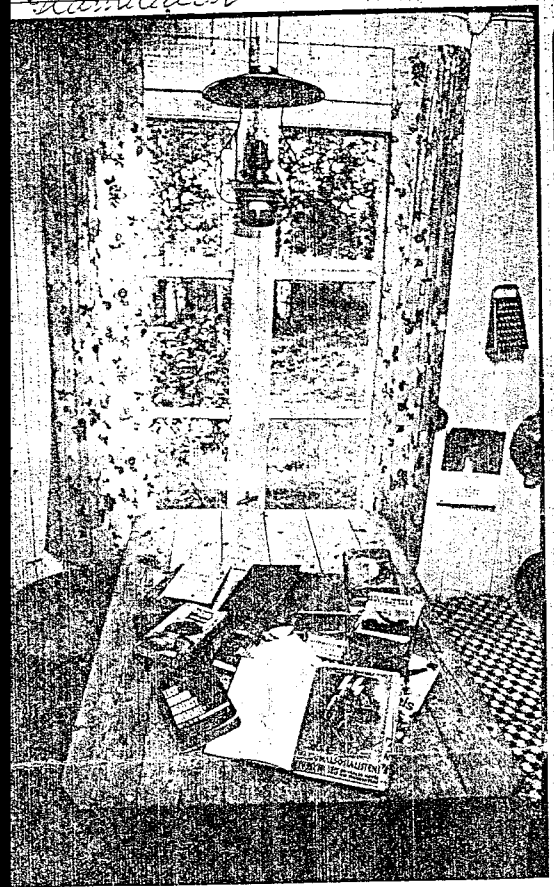

r — ved kjøkkenbordet på småbruket i Hof-Åsa — satt Sverre Riisnæs det meste av sin tid dypet i litteratur. Det meste av hans enorme litteratursamling ble brent, men endel bøker overlot snæs til sin nabo, Lars Opaas. Blant disse bøkene er også en av hans egne verker, asjonalsosialistens livssyn».

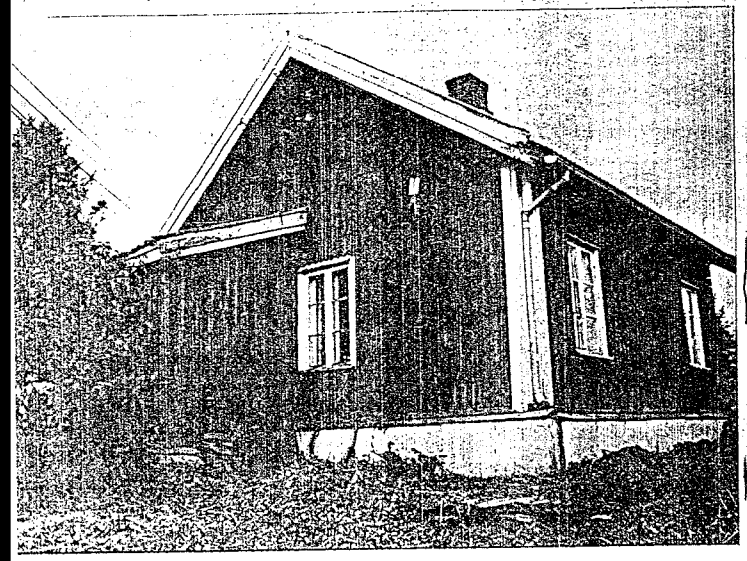

Barbarisk stor-nazist eller «vanlig solung»

ÅSNES:

★ — Grenseløst kynisk. En av de mest militante og pro-tyske nazistene under krigen. Jødehater. Trodde blindt på det ariske stor-germanske fellesskapet

★ — En meget hyggelig nabo. En fredsæ mann. Og en «helt alminnelig hoffer»...

★ En barbarisk stor-nazist - eller en «ganske alminnelig solung»? Eller begge deler?

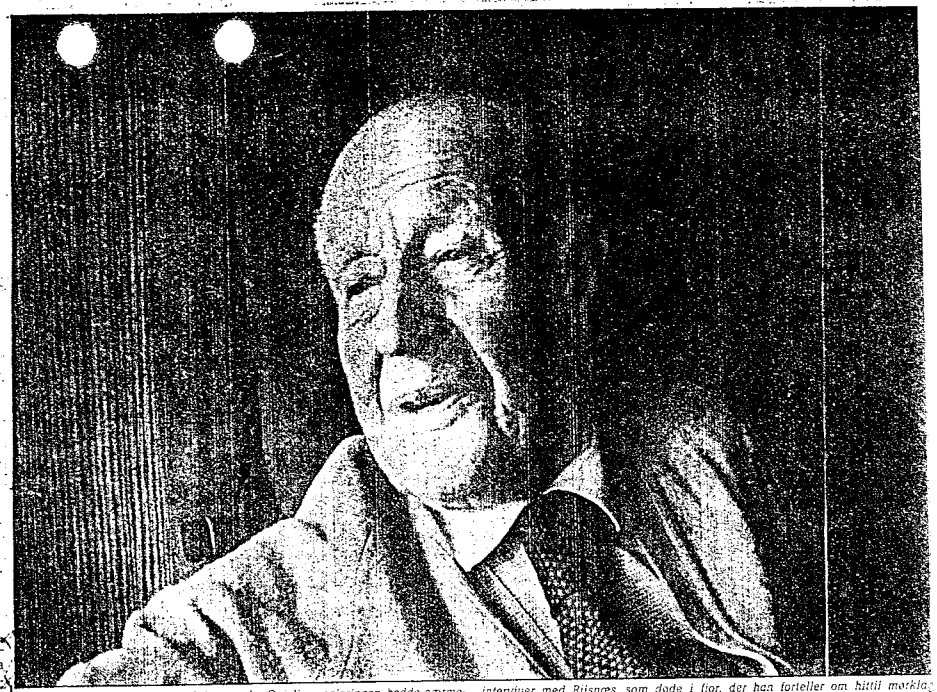

Sverre Parelius Riisnæs, justisminister under Quisling-regjeringen, bodde nærmere 20 år i Hof-Åsa i Solør. En kynisk stor-nazist — eller en «ganske alminnelig solung»? Eller begge deler? Søndag og mandag hadde NRK-Radio satt opp intervjuer med Riisnæs, som døde i fjor, der han forteller om hittil mørklagt dramatikk i krigens sluttfase. Nå har familien nektet offentliggjørelse av intervjuene.

Det er Sverre Parelius Riisnæs, justisminister i Quisling-regjeringen, og en av «gigantene» blant norske nazister som blir omtalt slik. Etter sin død i fjor, 91 år gammel, er han nå igjen kommet i fokus. NRK-Radio sender et portrett-intervju med ham neste måned, samtidig som en bok om Riisnæs, «Gal mann til rett tid», kommer på markedet. Men oppsiktsvekkende intervjuer, som NRK hadde ment å sende i morgen, søndag - og mandag, er nå nektet offentliggjort av familien.

Dermed vil ukjent dramatikk fra krigens sluttfase, som intervjuene med Riisnæs var ventet å inneholde, fortsatt forbli en hemmelighet i NRKs arkiver.

I norsk krigshistorie er Sverre Riisnæs kjent som en av de mest fremtredende og Hitler-vennlige av norske nazister.

I Hof-Åsa i Åsnes er den samme mannen kjent som en pratsom og hyggelig nabo, en omgjengelig og godt likt mann, en godmodig bestefars-type — og en flittig kirkegjenger.

Nazi-merker i Solør

De fleste kjenner Sverre Riisnæs' aktive kamp for det stor-tyske rike under krigen. De færreste kjenner «solungen» Sverre Riisnæs — etter krigen. I 1960 flyttet Riisnæs, som opprinnelig kom fra Vik i Sogn, til småbruket ved Kariskjæret i Hof-Åsa. I nærmere 20 år bodde Quislings tidligere justisminister i Solør, hvor han førte en temmelig anonym tilværelse.

Men det finnes fortsatt håndfaste spor etter nazi-ministeren i Solør. Partimerker som han fikk som medlem av Hirden, to tyske utmerkelser han fikk for sin innsats ved Østfronten og andre hederstegn befinner seg i dag i privat eie i Solør.

«Gal mann til rett tid»

Etter sin død er Sverre Parelius Riisnæs altså atter kommet i fokus. Intervjuene, som tidligere Dagsnytt-sjef Per Bøhn laget med nazi-ministeren i tidsrommet 1982-1985, kommer ikke på lufta. Opptakene med mannen som i sin tid var landets yngste statsadvokat — og som var justisminister i den «nasjonale regjering» fra februar 1942 til frigjøringen i mai 1945 — var ventet å gi nytt lys over ukjente dramatiske begivenheter fra krigens sluttfase. Som enestevitne til politimimister Jonas Lies selvmord, ville Sverre Riisnæs berette om tiden som ikke ville overgi seg i maidagene i 1945. Riisnæs selv nektet å følge Quislings ordre om kapitulasjon.

Fortsatt hemmelig

Nå vil altså opplysninger som hittil har vært ukjent fortsatt forbli en hemmelighet i NRKs arkiver. Det var ventet at vi for første gang ville få høre om til nå mørklagt dramatikk i krigens sluttfase i intervjuene som var satt opp på sendeplanen. Riisnæs selv, politiminister Jonas Lie og statspolitisjef Henrik Rogstad forskanset seg 7. mai 1945 på Skallum gård i Bærum. De nektet å overgi seg. I godset, som var fullt av våpen og ammunisjon, inngikk de tre en pakt de bestemte seg for å begå selvmord. Alle tre undertegnet først et brev, der de besluttet å skyte seg. Rogstad og Lie fullbyrdet avgjørelsen; Lie døde sannsynligvis ved egen hjelp i form av en overdose piller - og alkohol.

Mens Riisnæs fikk «beskjed fra Gud» om å overgi seg til Milorg-soldatene som omringet godset.

Hva som virkelig skjedde på Skallum var det derfor bare Riisnæs som kunne gi klarhet i. Mye tyder imidlertid på at den opprinnelige planen om at hver enkelt skulle skyte seg selv, ble forandret.

— Lykkeligste tiden...

15 år senere — han hadde i mellomtiden tilbragt 13 år på Reitgjerdet etter å ha blitt erklært sinnssyk, og Skinnarbøl i Kongsvinger — banket han en dag på døra hos Arne Aandstad i Hof-Åsa. — Han kom inn, og spurte om vi kjente ham, sier Arne Aandstad til Glåmdalen. — Vi kjente ham ikke, og han presenterte seg og spurte om det fantes noe sted i området han kunne bo.

— Riisnæs var betatt av naturen og utsikten i Hof-Åsa, sier Aandstad, som hadde et småbruk ved Kariskjæret. Aandstad tilbod Riisnæs å leie bruket, og Riisnæs slo seg like godt til der. Til å begynne med var han redd for å få besøk, og han ville ha folk til å holde alle grinder lukket opp til småbruket. Men selv om Riisnæs levde et anonymt liv i Hof-Åsa, var det på ingen måte for å «lukke» seg ute av samfunnet.

Riisnæs trivdes ved Kariskjæret. Han sa flere ganger at tiden i Hof-Åsa var den lykkeligste perioden av sitt liv, og han døpte raskt om småbruket i åsen til «Ørnereder...

Ikke en katt fortred

Under krigen skjøt han vilt mot nordmenn fra motstandsbevegelsen — i Solør gjorde han ikke en katt fortred — bokstavelig talt. Hans egne katter ble oppkalt etter kongelige og keiserlige personer, men han var likevel redd for at de kongelige skulle få rede på at det gikk katter med samme navn i Solør.

Sverre Riisnæs var —tross sin anonyme tilværelse — en meget aktiv mann i alle de årene han tilbragte i Solør. Han arbeidet i skogen, han hjalp til på nabogården med planting, bærplukking og onne-arbeid. Og han holdt seg i meget lange turer på ski, og han hejet barnebarna, som ofte bodde hos ham i ferienе, fram under skirenn i Hof-Åsa. Skiene brukte han for øvrig som framkomstmiddel også til kirken mang en vinter-søndag. Riisnæs var en hyppig gjest i både Hof kirke, Arneberg kirke og Åsnes kirke.

Sognepresten i Åsnes, prost Dåe Riisnæs, var for øvrig en slektning av ham.

Bøkene ble brent

Men mest tid tilbragte Sverre Riisnæs ved kjøkkenbordet. Der fordypet han seg i litteratur. Han leste «alt», men hadde en spesiell forkjærlighet for verdenshistorie og krigshistorie. Og det var amerikanske forfattere som fengslet ham mest. Da han flyttet fra Solør ble det aller meste av hans enorme litteratur-samling brent. Men Lars Opaas, som var nabo med Riisnæs — og hadde omgang med ham daglig — fikk flere av de bøkene som ikke havnet på bålet. «The French Revolution», «Det tredje rikes vekst og fall», «Den russiske revolusjon», «Hitler moves east» og endel historisk krigslitteratur overlot han til Opaas — i tillegg til flere personlige brev. Også den amerikanske forfatteren E. Harrisons beretning om da Leningrad var omringet i 900 dager, er trygt forvart hos Lars Opaas.

Ville skrive memoarer

Riisnæs skrev også selv et ling og lovverket» og «Nasjonalsosialistens livssyn». Sistnevnte brukte han som utgangspunkt for en rekke foredrag som han holdt for soldatene ved SS germanske forerskole på Kongsvinger Festning.

— Han syslet også med tanken på å skrive sine memoarer, men dette ble det aldri noe av, sier Lars Opaas.

— Hva med politikk?

— Han var en pratsom fyr, Riisnæs, svært pratsom til tider, men politiske diskusjoner kastet han seg sjelden inn i. Politikk snakket han bare med folk han kjente veldig godt. Vi snakket om det enkelte ganger, og selv om jeg — politisk sett — sto på den helt motsatte siden, forsøkte Riisnæs aldri å agitere for sitt syn. Han hevet ikke engang stemmen når vi pratet om krigen og nazismen, sier Opaas.

— Neida, han var en fredsommelig mann, sier Opaas. — Når han en sjelden gang kom i klammeri med noen, ba han alltid om unnskyldning etterpå.

«Munk» i Italia

Selv om Sverre Riisnæs bodde det meste av sitt liv etter Reitgjerdet-oppholdet i Hof-Åsa, tok han stadig avstikkere til utlandet. Da måtte han ha visum: «Tidligere statsadvokat Sverre Riisnæs» sto det i visumet. Det var han stolt over, det var slik han oppfattet seg selv, og det var «tidligere statsadvokat» han ville være.

Han reiste ofte til Østerrike, hvor han hadde nazivenner fra før krigen. Politipresidenten i Wien, Stürminger, var en av Riisnæs' nære venner fra den tiden.

Men Sverre Riisnæs var faktisk også et halvt år på Sicilia. Før han reiste, lærte han seg italiensk. Målet var et kloster, og en hel vinter bodde han blant nonner og munker...

Historien om Sverre Riisnæs i v er historien om en sammensatt og nyansert mann. Det er historien om en kynisk stor-nazist, det er historien om landets yngste statsadvokat, om naturelskeren, kirkegjengeren, litteratur-elskeren, om en fredsommelig mann, en godslig bestefar og en hyggelig nabo.

Og det er historien om «en ganske alminnelig solung»....

Tekst: Sigmund Fossen
Foto: Morten Aasbø, VG, og Sigmund Fossen

Professor Magne Skodvin sier Sverre Riisnæs var to forskjellige personer for og etter krigen.

Riisnæs før — og etter

ÅSNES: — Sverre Riisnæs før og etter krigen var to forskjellige personer.

Det sier tidligere professor i historie ved Universitetet i Oslo, Magne Skodvin, til Glåmdalen. Skodvin er trolig Norges fremste ekspert på okkupasjonshistorie, og har blant annet vært hovedredaktør for bokverket «Norge i krig».

— Sverre Riisnæs laget seg et litt forskjønnet bilde av den nazistiske ideologien. Han festet seg ved det han syntes var de gode og tiltalende sidene ved nazismen, og de brutale sidene kom mer i utkanten av Skodvin. — Dette er ganske typisk for mange av nazistene.

— Riisnæs var en ortodoks SS-mann. Han trodde blindt på det storgermanske fellesskapet, med de harde metodene som hørte med.

Skodvin mener Riisnæs gikk gjennom en veldig krise mot slutten av okkupasjonstiden, og den første tiden etter frigjøringen. — Han hadde en vanskelig tid på Reitgjerdet, og kom ut derfra som et «nytt» menneske, sier Skodvin, som besøkte Riisnæs på aldershjemmet på Hovseter i Oslo så sent som et par måneder før han døde.

107872